

CZU: 316.752:792.8-057.875

CONCEPTUALIZAREA FORMĂRII ORIENTĂRILOR VALORICE LA STUDENȚI PRIN ARTA COREGRAFICĂ: ABORDARE FILOSOFICĂ, CULTUROLOGICĂ ȘI SOCIOLOGICĂ

*Maia DOHOTARU**Universitatea de Stat din Moldova*

În articol este abordată problema privind formarea orientărilor valorice la studenți prin arta coregrafică din perspectivă filosofică, culturologică și sociologică.

Arta coregrafică, fiind una sintetică care îmbină mișcarea, muzica și dramaturgia, dispune de valențe și oportunități educative de influență asupra cadrului valoric al studentului. În acest sens, filosofia dansului permite utilizarea legăturilor generale de dezvoltare a societății pentru crearea și analiza diverselor aspecte ale dansului, pentru a dezvălui relația acestui fenomen cu alte categorii de valori umane.

Totodată, demersul filosofic, culturologic și sociologic cu referire la formarea orientărilor valorice la studenți va fi analizat din mai multe perspective: fenomenologică, metafizică, rațională, empirică etc.

Cuvinte-cheie: *artă coregrafică, dans, valori artistice, valori estetice, orientări valorice, filosofie, estetică, sociologie, frumos, culturologie.*

CONCEPTUALIZATION OF THE VALIDARY ORIENTATION FOR THE STUDENTS THROUGH COREGRAPHIC ART: PHILOSOPHICAL, CULTUROLOGICAL AND SOCIOLOGICAL APPROACHES

This article deals with the question of values of student orientation through choreographic art from a philosophical, culturological and sociological perspective.

Choreographic art, being a synthetic one that combines movement, music and dramaturgy, has educational valences and educational opportunities to influence the value framework of the student. In this sense, the philosophy of dance allows the use of general laws of the society for the creation and analysis of different aspects of dance to reveal the relationship of this phenomenon with the old human values.

At the same time, the sociological, culturological and philosophical approach with reference to the formation of value orientations for students will be analyzed from several perspectives: phenomenological, metaphysical, rational, empirical, etc.

Keywords: *choreographic art, dance, artistic values, aesthetic values, value orientations, philosophy, aesthetics, sociology, beauty, culturology.*

Introducere

De două decenii încoace și sistemul de învățământ din Republica Moldova trece printr-o perioadă de reformare dictată de transformările interne de ordin social, politic, economic, științific etc., precum și de tendințele dezvoltării învățământului pe plan internațional: globalizarea, europenizarea, integrarea, tehnologizarea etc.

În acest sens, contextul actual scoate în evidență tot mai multe exemple care ilustrează că pentru mii de tineri nonvalorile au devenit demersuri care le ghidează comportamentul social și profesional.

Situația actuală accentuează prioritatea formării profesionale axate pe competențe și performanțe prin modele culturale de gândire și relaționare, educația în acest sens fiind „preocupată de problemele valorii, de concilierea pluralității de valori” [apud 1].

Procesul constituirii sistemului de valori reflectă interdependența exprimată în realizarea valorilor promovate în societate.

Între persoană și mediul social se instituie un raport de influență reciprocă; fiind plasat într-un timp și spațiu concret, omul ar trebui să devină nu doar „consumator”, dar și creator de valori [2, p.9].

Acest deziderat se referă, în primul rând, la persoanele din domeniul artelor, care prin specificul profesiei sunt purtători și creatori de valori.

În acest sens, arta în general, și arta coregrafică, în special, dispun de valențe „inepuizabile” în formarea personalității, inclusiv a orientărilor valorice ale acesteia.

Analiza retrospectivă și actuală a valențelor artei coregrafice în formarea orientărilor valorice la studenții coregrafi, dar și a cadrului axiologic al problemei ne-a permis să deducem un sistem de demersuri conceptuale din diferite perspective: filosofică, culturologică și sociologică.

Poziționări filosofice, culturologice și sociologice

Arta coregrafică, prin caracterul său sintetic, manifestă o puternică influență psihologică și educativă atât asupra celor implicați nemijlocit în acțiunile spectacolului, cât și asupra celor care recepționează aceste acțiuni (adică, spectatorii). În general, filosofia dansului permite utilizarea legităților generale de dezvoltare a societății pentru crearea și analiza diverselor aspecte ale dansului, pentru a dezvălui relația acestui fenomen cu diferite alte tipuri de artă și categorii de valori umane. În contextul dat, dansul, creat în corespundere cu legile frumosului (estetice), acționează și ca produs și ca purtător al acestor valori. Frumosul, reprezentând o categorie estetică cu cea mai înaltă valoare estetică, posedă capacitatea de a caracteriza operele coregrafice din punctul de vedere al perfecțiunii. De obicei, noțiunea de frumos este definită prin armonie, simetrie, ritm, proporționalitate, corespondență, precum și prin raportul, în cazul nostru, dintre sunet și mișcare.

„Frumosul este rezultatul raportării caracteristicilor realității obiective la individ, ca măsură a frumosului, sau la necesitățile sale practice, idealurile și ideile sale despre frumusețe în viața cotidiană, inclusiv în artă” [3, p.504].

Educația pentru artă denotă un anumit mod de a vedea umanul, o filosofie de viață aparte, o viziune despre ceea ce este mai de preț pentru devenirea ființei. Importanța pe care prețuirea artei o capătă în societate dă măsura valorică respectivei societăți, rafinamentului și altitudinii sale axiologice. Educația pentru artă este deschizătoare de noi orizonturi, pentru că ea dezvoltă spiritul interogativ, reflexiv [4].

Educația pentru frumos imprimă un sens profund, integrator și înalt tuturor achizițiilor. Formarea artistică prilejuiește indivizilor o experiență pentru iluminarea și construirea unui sens legat de existența lor [5].

Este important să constatăm că estetica este produsul unei activități spirituale, care a apărut în percepția și aprecierea individuală. Categoriile esteticii/frumosului, prin caracterul lor semnificativ, dezvoltă nu doar gândirea creativă a coregrafului (viitorului coregraf), ci formează și orientările sale valorice, determină poziția sa de viață.

Esteticul, prin natura sa, este similar cu adevărul, însă diferă prin esența sa. Dacă adevărul înseamnă cunoaștere rațională, atunci esteticul nu este doar cunoaștere, ci și experiența emoțională în urma percepției unui obiect. Prin urmare, echivalentul psihologic al esteticului este experiența/emoția care, la rândul său, acționează întotdeauna ca un produs, un rezultat al relațiilor dintre subiect și obiect. Specificul acestor relații este determinat de doi factori: caracteristicile estetice ale obiectului (produs al artei coregrafice) și relaționarea sa cu ideile și gusturile estetice ale omului, adică cu orientările valorice care alcătuiesc „conștiința lui estetică”.

La baza conștiinței estetice a individului se află necesitatea estetică, interesul față de valorile estetice, setea sa pentru frumos și armonie.

În cadrul necesităților estetice se înscriu și idealurile corespunzătoare. Idealul estetic reprezintă imaginea unei valori estetice necesare și dorite, acesta (idealul estetic) fiind cel mai înalt criteriu pentru evaluarea estetică. Această modalitate de evaluare include și gustul estetic, la baza căruia se află valoarea/orientarea estetică.

În acest sens, cu referire la dans, André Leroi-Gourhan scria: „... mișcarea (ritmul) – acțiune conștientă și specifică omului – stă la baza judecății estetice; omul fiind singurul capabil să formuleze o judecată de valoare” [6].

„Ritmurile și valorile vor tinde în cursul evoluției umane să creeze un timp și un spațiu caracteristice omului, să-i îngrădească acestuia comportamentul într-o rețea de măsuri, să-l concretizeze într-o estetică în sens mai restrâns” [7, p.66].

Formarea orientărilor estetice la studenți poate fi fundamentată și din perspectiva teoriei imitației, teoriei expresiei și teoriei formei în domeniul artelor.

Opera coregrafică emită lumea reală, în plan figurativ. Valoarea acestei opere, inclusiv cea estetică, este determinată de calitatea „emiterii” realității. Anume „imitația” face contextul estetic să fie înțeles și ce relații există între lumea reală și artă, între „copie și model” [8, p.173].

Expresia este emoția exprimată, care poate fi provocată sau nu la spectatori. Arta coregrafică reprezintă atunci o valoare, când provoacă și exprimă emoții. Anume „expresia” devine criteriul, în baza căruia se apreciază valoarea estetică a operei coregrafice. Expresia (expresivitatea) face ca opera coregrafică să obțină caracteristicile „frumosului”. Frumosul este forma expresivității operei coregrafice. Forma (forma fizică) înseamnă plasarea elementelor într-un cadru vizual în conformitate cu legitățile frumosului: armonie, simetrie, proporție etc.

Este evident faptul că niciuna dintre aceste teorii filosofice nu reflectă substanța și diversitatea creației coregrafice. Însă, aceste teorii ne permit să înțelegem mai profund procesul de creare a unei opere coregrafice, dar și procesul de formare a orientărilor estetice la studenții coregrafi.

Așadar, arta coregrafică se înscrie în cadrul valoric uman prin valențele sale estetice și artistice, prin mijloacele sale specifice de a reflecta lumea înconjurătoare, dar și prin mijloacele sale de a influența formarea personalității și, în primul rând, a orientărilor valorice ale acesteia. În acest sens, valorile artei coregrafice au un rol activ, transformator în raport cu lumea reală și reflectă realitatea, care este exterioară subiectului creator și/sau „consumator”, „asimilator” de valori. Această abordare se axează pe „raportul, relația care se stabilește între subiect și obiect, valoarea ia naștere și ființă printr-o reciprocitate permanentă a subiectului creator cu obiectul care face ocazională creația” [9, p.188].

Abordarea filosofică a valorilor are în vedere creația practică și stilistică a valorilor. Pentru cercetarea noastră este importantă ideea lui D.D. Roșca cu referire la căutarea în valori a punctului de sprijin pentru acțiunea umană și a unui temei pentru sensul existenței [10, p.200-201].

Pentru a identifica și a fundamenta poziționarea filosofică privind formarea orientărilor valorice la studenți este important să rezumăm cele mai importante abordări: fenomenologice, metafizice, raționaliste, empirice etc.

Așadar, poziționarea filosofică cu referire la formarea orientărilor valorice din perspectivă fenomenologică se axează pe acceptarea „primatului absolut al valorii”, dar și a „omului în unitatea sa și în deschiderea acestuia către lume...” [apud 11]. În acest sens, numai omul ca ființă umană manifestă autonomie axiologică, „nu conștiința determină valorile, ci valorile determină conștiința” (N.Harnuanu).

Perspectiva metafizică privind formarea orientărilor valorice are la bază mai multe accepțiuni: ființa umană produce valori numai atunci când voința este parte a acestui proces (H.Münsteberg), valoarea se produce de individ, ea derivă din activitatea lui spirituală (L.Lavelle). E.Huesserl, reprezentant al curentului raționalist, consideră că valorile fiind un imperativ nu au realitate, însă sunt dependente de capacitățile comportamentale ale indivizilor [apud 12].

Prezintă interes și poziționarea empirică privind formarea orientărilor valorice, care au la bază interesele umane și care mai apoi devin norme valorice.

R.Carmap consideră că pentru a cunoaște lumea, individul trebuie să cunoască valorile [apud 13].

Alte poziționări cu referire la orientările valorice țin de perspectiva culturologică (coregrafia, în acest sens, face parte din paradigma generală a culturii). În acest sens, cultura reprezintă un sistem de valori, inclusiv de valori artistice și estetice. Anume cultura determină, în mare parte, orientările valorice ale omului. E.Spanger afirmă că omul devine cu adevărat om prin asimilarea culturii obiective. Datorită unor procese complexe „Eu-I” conștientizează și subiectivizează valorile culturale, inclusiv cele artistice, apoi reflectează asupra lor, urmând să le reconsidere, să le recreeze și să le reconstruiască în spațiul realului. E.Spanger consideră că procesul de formare a orientărilor valorice prin educație presupune următoarele: receptarea valorilor, trăirea subiectivă a acestor valori, crearea de noi valori grație posibilității de transformare a valorilor obiective în valori subiective [apud 14].

„Cultura poate fi considerată astăzi un ansamblu de trăsături distincte, spirituale și materiale, intelectuale și afective, care caracterizează o societate sau un grup social. Ea înglobează, pe lângă arte și litere, moduri de viață, drepturile fundamentale ale omului, sistemele de valori, tradițiile și credințele... Cultura îi dă omului capacitatea de a reflecta asupra sinelui său. Ea este cea care face din noi ființe specific umane, raționale, critice și etic angajate. Este cea care ne ajută să discernem valorile și să facem alegeri. Prin ea, omul se exprimă, ia cunoștință de el însuși, se recunoaște ca un proiect neîncheiat, pune în chestiune propriile sale realizări, caută neîncetat noi semnificații și creează opere care îl transcend”. Altfel spus, *cultura generează civilizația și o susține*, „alimentând-o” permanent cu valori, care se acumulează și se transformă în arhetipuri, perpetuând continuu [apud 15, p.43].

Cultura nu este doar un bogat și un impresionant „tezaur” de valori spirituale, artistice/ estetice și materiale care să îndemne la contemplație pioasă, nu este percepută ca fiind doar o sumă finită de trăsături punctuale, ci este, în același timp, și un proces ce implică și responsabilizează individualități și grupuri [16, p.43].

Sușținem conceperea de către Șt.Bârsănescu (1971) a raportului dintre formarea orientărilor valorice și cultură în trei moduri: *static* (cultura este considerată un mijloc de perfecționare a omului); *dinamic* (cultura este considerată un proces de perfecționare a omului); *scop al educației* (cultura este percepută ca stare de spirit, ca putere și capacitate de a trăi valorile) [17]. Perceperea culturii ca *stare de spirit* se apropie de ideea filosofică a lui L.Blaga (1974), care afirmă că, datorită faptului că omul este o ființă culturală, cultura ține

mai mult de definiția omului decât de conformația sa fizică sau, cel puțin, tot atât de mult. El consideră că ființa umană este condamnată să aibă un *destin creator* și că omul cu spirit creator este, în același timp, și valorizator al propriei sale creații. *Educația prin și pentru valorizare* este primul pas către devenirea progresivă a culturii, către multiplicarea schimburilor valorice, către descoperire și creativitate. În viziunea lui L. Blaga, ceea ce îl individualizează pe om este un întreg univers, iar ceea ce îl singularizează, în raport cu celelalte existențe, este tocmai funcția sa de creator de cultură, imposibilitatea de a trăi într-un alt fel de mediu decât unul cultural [18].

Așadar, cultura, lumea simbolică, apare în urma unui schimb de comunitate, care promovează, suține un set de valori, pe care le consideră dezirabile și individuale, care acceptă, asumă și interiorizează anumite valori, urmând să (re)creeze alte sisteme de valori. Cultura este expresia sintetică a cunoașterii articulate a lumii reale, a modului în care ne situăm în raport cu aceasta, ea reprezentând *orizontul de existență al ființei umane* [apud 19, p.45].

Arta, în genere, și arta coregrafică, în acest sens, se manifestă specific în contextul culturii generale, și anume: prin construirea creativă a propriului obiect în raport cu interiorul uman prin intermediul unui limbaj artistic, dar și prin experiența creatorului sau a receptorului.

Formele artei nu vin din materia în care produce artistul, ci din spiritul lui. „Cauza de la care începe mișcarea de apariție în artă e forma care se află în spirit”, scria Aristotel, forma care precede în mintea artistului opera făurită de el este introdusă de artist în materie, nu apare ea însăși [20, p.15]. Prin analogie, presupunem că și interpretul/ receptorul are nevoie de abilități, în primul rând de ordin spiritual, pentru a face artă. Arta este produsul exclusiv al omului. Dacă arta este spirit în sensul că spiritul domină apariția ei, apoi actul artistic nu poate fi separat de spirit și este, în esență, un proces spiritual [21, p.28].

Construirea unui demers pedagogic de formare a orientărilor estetice la studenți în mare parte se determină de funcțiile artei, în cazul dat – ale artei coregrafice:

1) *Gnoseologică* sau de cunoaștere: arta cercetează lumea înconjurătoare, viața umană (în special universul interior al omului).

2) *Axiologică*: arta ia o atitudine față de realitate, o apreciază din punct de vedere valoric, selectează din multiplele însușiri ale obiectului sau fenomenului esențialul, irepetabilul, ceea ce poartă în sine o valoare.

3) *Hedonistică*: produce plăcere, delectare, satisfacție.

4) *Sugestivă*: sugerează omului anumite idei, gânduri, îi comunică anumite sentimente, convingeri.

5) *Iluministă*: poartă în sine și transmite anumite cunoștințe despre lucruri, fenomene, răspândește anumite idealuri, viziuni, concepții etc.

6) *Comunicativă*: prin limbajul artei oamenii comunică între ei, arta unește oamenii, contribuie la apropierea și înrudirea lor spirituală.

7) *Euristică*: contactul cu arta nu poate fi efectuat în afara unei stări de creativitate, de inventivitate, de descoperire personală; arta dezvoltă anumite potențe și aptitudini de creație.

8) *Katharsis*: arta purifică sufletul, îl descătusează și îl eliberează de pasiunile „ieftine” ale vieții, îl înalță și îl înobilează.

9) *Estetică*: cultivă simțul frumosului, al perfecțiunii, al armoniei, al echilibrului, al măsurii etc.

10) *Educativă*, considerată suprafuncție: arta educă sentimente morale, calități umane, cultivă sfera spirituală a omului [22, p.30].

Un alt aspect important pentru cercetarea dată ține de poziționările sociologice în construcția formării orientărilor valorice și, în special, a celor artistice/ estetice la studenți.

Formarea orientărilor valorice, tratată din perspectiva conturării identității personale, se axează pe constatarea că persoanele interacționează. Interrelațiile sociale sunt indispensabile, pentru că trebuie să înțelegi, să accepți, să tolerezi diferite moduri de gândire, de simțire, de acțiune, de comportament, de manifestare a valorilor etc.

Identitatea se instalează drept rezultat al interacțiunii dimensiunii sociale cu cea individuală a ființei umane. Identitatea unei persoane se creează prin interacțiunea cu alții, prin diferențiere și prin delimitare, presupunând existența unei sume de elemente:

- identitatea personală, propria imagine despre noi înșine;
- modul cum ne comportăm și prin care ne vor cunoaște cei din jur;
- modul în care suntem percepuți de către cei din jur;
- modul în care suntem tratați de către cei din jur.

Concomitent, o persoană, un grup social, o comunitate poate avea mai multe identități în anumite roluri sociale, stiluri de viață, manifestări colective etc. [23, p.60].

Așadar, formarea orientărilor valorice (aristice/ estetice) din perspectiva identității personale se abordează în contextul dezvoltării umane atât pentru recunoașterea propriei valori, cât și a celor cu care persoana interacționează, manifestând respect pentru diversitatea conceptelor, pentru manifestarea diferitelor reflexii estetice și artistice.

În acest context, *socializarea* este procesul de achiziționare și de adaptare permanentă, de integrare permanentă și de interiorizare a normelor și a valorilor morale, culturale și interculturale [24] și, în special, a celor artistice și estetice.

În primul rând, socializarea presupune învățarea, prin interacțiune cu alții, a unor modele de conduită socioculturală, a unor cunoștințe comune sau a unor norme, reguli, obiceiuri, puse în circulație într-o societate.

Socializarea este un mod de existență umană și se exprimă prin trei nevoi fundamentale:

- nevoia de includere (comunicare, contact);
- nevoia de control, care dă individului siguranța că a interiorizat normele și valorile sociale/ culturale/ estetice dezirabile ce îi vor permite să ajungă la autonomie;
- nevoia de afecțiune, de atașament [25].

Nevoia implică deci reciprocitate, contact, inserare într-un grup. Individul nu doar suportă, ci și este responsabil, exploatează, își determină propria conduită.

G.Fisher identifică următoarele caracteristici ale socializării, care pot fi privite ca un ansamblu de repere:

- este un proces de învățare, de modele, valori, cunoștințe, roluri;
- elementele achiziționale sunt *interiorizate* de individ, devin parte integrantă a aparatului său cognitiv, instaurând instanțe de control interne sau morale;
- dezvoltă diferite *modele de comportament social* ca supunerea, agresiunea sau competitivitatea;
- face ca individul să interiorizeze *modul de funcționare a sistemului social*, maniera de a percepe lumea și de a o interpreta, în cazul dat prin intermediul artei coregrafice.

Efectele socializării se traduc prin achiziționare de norme și valori până la dobândirea *conștiinței de sine* și a *idealului de sine* și prin dobândirea sentimentului de apartenență la o colectivitate și a celui de a împărtăși cu alții sentimente și aspirații, de a avea o *identitate culturală* [apud 26].

Așadar, fundamentarea filosofică, culturologică și sociologică a formării orientărilor artistice/estetice la studenți ne-a determinat să formulăm următoarele prevederi conceptuale:

- Frumosul reprezintă o categorie estetică cu cea mai înaltă valoare estetică și care posedă capacitatea de a caracteriza operele coregrafice din punctul de vedere al performanței.
- Valorile, orientările valorice pot fi abordate din diferite puncte de vedere: fenomenologic, metodologic, raționalist, empiric etc. Însă, majoritatea acestor abordări susțin primatul valorilor, determinate de conștiința omului. Anume omul este creator și purtător de valori.
- Cultura, în sens larg, arta, în genere, și arta coregrafică ca parte componentă a acesteia contribuie la dezvoltarea personalității prin valori și pentru valori.

În acest context menționăm că valorile artistice/estetice fac parte din sistemul valorilor general umane, manifestându-se prin specificul lor determinat de domeniul artelor, în cazul dat de domeniul artei coregrafice. Totodată, constatăm că între diferite categorii de valori există interconexiune și interpătrundere permanentă. Corelând valențele artei coregrafice și reprezentările valorilor, inclusiv ale celor estetice, putem deduce următoarele categorii de orientări valorice estetice: atitudinea valorică față de arta coregrafică și față de valorile coreografice (componentă conținutală și instrumentală), care se sintetizează într-un chip artistic; atitudinea valorică față de sine ca coregraf/interpret; atitudinea valorică față de viitoarea specialitate (de coregraf/interpret), din care reiese modelul activității coregrafice.

În procesul dezvoltării acestor orientări se formează competențele axiologice/estetice.

„Valorile artistice și valorile estetice nu trebuie confundate. Din punctul de vedere al conținutului, valorile estetice cuprind o sferă mai largă, incluzând frumosul din natură, societate și artă. Valoarea artistică vizează doar frumosul din opera de artă, în cazul dat din opera coregrafică. Din punctul de vedere al finalităților, valoarea estetică presupune receptivitatea și creativitatea estetică, pe când valoarea artistică are în vedere dezvoltarea capacităților creative și metodologice de creare a unei opere artistice specifice unei arte” [27].

Deoarece, în cazul dat, valoarea artistică vizează frumusețea operei coregrafice, fiind, deci, una estetică, putem privi convențional aceste noțiuni ca sinonime.

Așadar, putem afirma că poziționarea filosofică, culturologică și sociologică a formării orientărilor valorice la studenți prin arta coregrafică s-a axat pe două dominante interconexe: arta coregrafică și caracteristicile acesteia ca valoare artistică/estetică, ca purtătoare de valori și ca factorul/mijlocul de formare a diferitelor categorii de valori, în primul rând de valori estetice, care, de fapt, constituie baza valorilor general umane.

Teoria valorilor și orientărilor valorice, reprezintă dimensiuni conceptuale de stabilire a finalităților axiologice, a liniilor de conexiune cu aspectele conținutului acestora și cu aspectele conexe: psihologice și pedagogice.

Concluzii

1. Fundamentarea unei concepții de formare a orientărilor valorice/estetice la studenți prin arta coregrafică este un act științifico-metodologic, dificil din mai multe puncte de vedere: lipsa cercetărilor sistematice pe dimensiunea acestei probleme; complexitatea și diversitatea abordărilor privind diferite aspecte ale problemei; necesitatea abordării transdisciplinare și transversale a problemei; nu în ultimul rând, stabilirea potențialului de integrare a cunoașterii științifice, a cunoașterii empirice și a celei artistice, prioritizând ultima.

2. Multidimensionalitatea obiectului de cercetare a generat o abordare pluriaspectuală: *filosofică, culturologică și sociologică*.

3. *Abordările filosofică, culturologică și sociologică* ale formării orientărilor valorice la studenți prin arta coregrafică se axează pe două demersuri dominante și interconexe: arta coregrafică și caracteristicile acesteia ca valoare artistică/estetică, ca purtătoare de valori și ca factor/mijloc de formare a diferitelor categorii de valori, în primul rând a celor estetice, care, de fapt, constituie baza valorilor general umane.

Referințe:

- GÎNCU, I. *Orientări valorice în formarea profesională*: Teză de doctor în pedagogie. Chișinău, 2015.
- Ibidem, p.9.
- NIKITIN, V.Iu. *Măiestria artistică a coregrafului în dansul modern*. Sankt Petersburg, Moscova, 2017.
- CUCOȘ, C. *Educația estetică*. București: Polirom, 2014.
- Ibidem.
- LEROI-GOURHAN, A. *Gestul și cuvântul*. București: Meridiana, 1982.
- ENACHE L. *Teatru-dans – modalități de comunicare expresivă în dinamica artelor scenice*. Iași: Artes, 2016.
- БАТТЕРБОПТ, Д. *Танец. Теория и практика*. Харьков, 2016.
- ANDREI, P. *Filosofia valorii*. Iași: Polirom, 1997.
- PICHIU, D., ALBUȚ, C. *Teoria valorii și elemente de praxiologie*. Iași: Gh.Asachi, 1994.
- BÂRZESCU, I. *Axiologie*. Timișoara, 1994.
- BOBOC, A. *Dezbateri ideologice. Fenomenologie și științele umane*. București: Editura Politică, 1979.
- Ibidem.
- CHIRIAC, A., GUȚU, VI. *Educația interculturală în învățământul superior*. Chișinău: Combinatul poligrafic, 2013.
- Ibidem, p.43.
- Ibidem.
- BÂRSĂNESCU, Șt. *Pagini nescrise din istoria culturii românești (secolele XV-XVI)*. București: Editura Academiei, 1971.
- BLAGA, L. *Elanul insulei*. Cluj-Napoca: Dacia, 1974.
- CHIRIAC, A., GUȚU VI. *Op. cit.*, p.45.
- CUCOȘ, C. *Educația: iubire, edificare, desăvârșire*. Iași: Polirom, 2008.
- MORARI, M. *Educație muzicală: Ghid de implementare a manualului pentru clasa I*. Chișinău: IȘE, 2014.
- Ibidem, p.30.
- CHIRIAC, A., GUȚU, VI. *Op. cit.*, p.60.
- NICOLAU, A. *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. Iași: Polirom, 1996.
- Ibidem.
- Ibidem.
- CUCOȘ, C. *Educația estetică*. București: Polirom, 2014.

Date despre autor:

Maia DOHOTARU, doctorandă, Școala doctorală *Psihologie și Științe ale Educației*, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: dohotarumaya@yandex.com

Prezentat la 07.06.2018